

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1181162
Araştırma Makalesi/Research Article

TERÖRİZM KAPSAMINDA DİNİN SUİSTİMALİ: İŞİD ÖRNEĞİ

THE ABUSE OF RELIGION IN THE SCOPE OF TERRORISM: A STUDY ON ISIS

Süleyman EKİCİ¹ Hatice Rumeysa TESKİ² Alpcan ACAR³

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
28/09/2022

Kabul:
09/05/2023

Terörizm devletlerin en temel güvenlik sorunlarından bir tanesidir. Tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler terörizmin doğasını da etkilemiş ve terörizm kendisini zamana göre revize edebilmiştir. Terörün sahip olduğu karmaşık örüntü, ortak bir tanım yapılmasında ciddi bir engel oluşturmaktadır. Diğer yandan terörizmin dini içselleştirme çabası, terörle mücadele adına çok daha tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. El Kaide ile başlayan ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ile devam eden eylemler neticesinde terörizm, dinamik ve küresel bir boyut seyrederek son yüzyılın en mühim tehlikelerinden birini oluşturmuştur. İŞİD'in şiddet eylemlerine dini referans sunmasının yanında Sünni bir kimlik inşa etme çabası terörle mücadeleyi daha kompleks bir alana dönüştürmüştür. Dolayısıyla İŞİD'in sahip olduğu özgün yapısı ve ideolojisinin analiz edilmesi örgütün din ve dini değerler üzerinden oluşturmak istediği meşruiyet alanının ortaya konulmasını sağlayacaktır. Nitekim örgütün din üzerinden meşruiyet alanı oluşturmak isterken kullandığı dini referansların gerçek anlamları dışına çıkartıldığı çalışma boyunca vurgulanmıştır. Ayrıca çalışmada, örgütün bölgedeki yükselişinde Ortadoğu coğrafyasının koşullarının oynadığı role dikkat çekmek amaçlanmıştır. Nitekim söz konusu koşullar, İŞİD'in ruhunun mutlak varlığını besleyen kaynaklar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, İŞİD, Küresel Terör, Terör(izm).

Jel Kodları: Z00, Z12, Z19.

¹**Sorumlu Yazar:** Doktor Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-8477-000X, suleyman.ekici@inonu.edu.tr.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-4065-3132, rumeysa.teski@outlook.com.

³ 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, İnönü Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2314-6702, alpcan.acar@inonu.edu.tr.

Atıf: Ekici, S., Teski, H. R. & Acar, A. (2023). Terörizm Kapsamında Dinin Suistimali: İŞİD Örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14 (1), 28-53.

Abstract

Article Info

Received:
28/09/2022

Accepted:
09/05/2023

Terrorism is one of the most fundamental security problems of states. Developments in the historical process have also affected the nature of terrorism and terrorism has been able to revise itself over time. The complex pattern of terrorism poses a serious obstacle to a common definition. On the other hand, the effort of terrorism to internalize religion can lead to much more dangerous results in the name of the fight against terrorism. In this context, as a result of the actions that started with Al-Qaeda and continued with the Islamic State of Iraq and the Levant (ISIS), terrorism has become one of the most important dangers over the last century, following a dynamic and global dimension. In addition to providing religious references to the violent acts of ISIS, the effort to build a Sunni identity has turned the fight against terrorism into a more complex field. Therefore, analyzing the original structure and ideology of ISIS will enable to reveal the area of legitimacy that the organization wants to create through religion and religious values. As a matter of fact, it has been emphasized throughout the study that the religious references used by the organization while trying to create a field of legitimacy through religion are taken out of their real meanings. In addition, it is aimed to draw attention to the role played by the conditions of the Middle East geography in the rise of the organization in the region. As a matter of fact, these conditions provide resources that nourish the absolute existence of the spirit of ISIS.

Keywords: Religion, ISIS, Global Terror, Terror(ism).

Jel Codes: Z00, Z12, Z19.

Extended Summary

Terrorism is one of the main security problems of states and also, one of the problem areas that have certain difficulties conceptually and need a multi-faceted struggle. With globalization, terrorist organizations' ability to provide a wider area of action and to take advantage of power gaps, especially in the regions where they emerge, come to the fore. There are power gaps in the Middle East that provide important formation, development, and sustainability for terrorist organizations. Therefore, the fact that the region is subject to important power gaps also reveals a suitable ground for organizations. Problem areas and power vacuums in the Middle East are triggered by the influence of external dynamics as well as by internal dynamics. In particular, the interventions of the USA in both Afghanistan and Iraq within the scope of the fight against terrorism have allowed terrorist organizations that are formed or will be formed to abuse religion to build their intellectual infrastructure.

Terrorist organizations need values that will provide references for their actions and to establish areas of legitimacy in order to exist and increase their effectiveness. In this study, it is aimed to discuss how terrorist organizations abuse religious values, the differences between ISIS and Al-Qaeda to a certain extent, and the effect of external dynamics on the prominence of terrorism in the region. In the study, that any religion doesn't see terrorism as legitimate, and Islam is far from terrorism and from the terrorist organization ISIS has been discussed with references in particular. Therefore, ISIS is a terrorist organization that has gained momentum with the members of the organization that has come from the past and formed the intellectual infrastructure in the Afghanistan/Iraq regions. The organization, which tried to instrumentalize the verses and hadiths of the religion of Islam for its own purposes, also benefited significantly from the power vacuums in the region. The intervention of the USA and its subsequent departure from the region activated the internal dynamics. In addition, the policies of the governments that came to power in Iraq and the civil war in Syria negatively affected the people of the region. Having benefited significantly from this situation, ISIS has carried out activities to gain both sympathizers and militants. As a matter of fact, it is understood that ISIS abused the values of the religion of Islam for its own purposes and interpreted the verses out of context, regardless of before and after. Therefore, the idea that a religion will legitimize terrorism or lead individuals to terrorism should be considered unrealistic. In the process of its emergence, ISIS had significant differences from Al-Qaeda and tried to establish a state organization in a certain area. The concepts of near/far enemies have been used frequently while revealing the differences between the two organizations.

Using digitalization effectively at the point of communication, ISIS both managed the propaganda process and tried to spread the fear, chaos, and insecurity inherent in terrorism with the videos it broadcasts. The high level of participation in ISIS globally and especially the participation from the West drew attention. The effective use of social media and communication tools by the organization can be shown among the reasons for the global participation it has achieved. As a result, it has been understood that it is not possible for any religion to be a source of terrorism and how the verses that ISIS tried to use were taken out of context in the study. In this context, revealing the unrelatedness of religion and terrorism will weaken the attempts of terrorist organizations to abuse. In addition, throughout the study, it has been understood that ISIS formed a unique structure different from Al-Qaeda, to which it was affiliated for certain periods, as an intellectual infrastructure. In addition, it has been observed that power vacuums and external dynamics in the region have an intense effect on the emergence of the organization.

1. Giriş

Günümüzde terörizmin doğansında bulunan korku, güvensizlik, şiddet ve kaos oluşturma potansiyeli, devletler için de en temel güvenlik konularının başında gelmektedir. Nitekim belirli istismar alanları üzerinden ortaya çıkan terör örgütleri, bu istismar alanlarını hem sempatican hem de militan kazanma sürecinde kullanmaktadır. Belirli bir ideoloji üzerinden veya etnik yapı üzerinden ortaya çıkan örgütler, bazen de dini değerler üzerine kendisini inşaa etmeye çalışmaktadır. Bireylerin dini değerlerini suistimal eden örgütler, dini değerleri de kendi lehine ve kendi amaçları için araçsallaştırmaya çalışmaktadır. Değişimlere belirli ölçüde kendisini adapte edebilen terörizm uzun bir tarihsel geçmişe sahip olsa da, niteliği değişebilmektedir. Bu bağlamda terörizmi küresel bir sorun haline getiren birden fazla etken bulunsada terörizmin tanım sorunu ayrıca öne çıkmaktadır ve devletlerin ortak bir paydada buluşamaması terörle mücadeleyi hem daha grift bir alana çekmekte hem de terör örgütleri için hareket alanı sağlamaktadır.

Kendisini dini referanslar üzerine inşa eden IŞİD, hem ortaya çıktığı bölgeden hem de diğer bölgelerden yoğun ilgi ve destek görmektedir. El-Kaide'nin bir kolu olarak ortaya çıkan örgüt bölgedeki kaosu lehine kullanarak yapılanmasını tamamlamış ve devlet çatısı altında örgütlenmeye çalışmıştır. IŞİD üzerinde dikkat çekilmesi gereken en önemli hususlardan bir tanesi örgütün El-Kaide'nin bir kolu olarak türemesine karşın, sahip olduğu ideolojik özgünlüktür. IŞİD'in sahip olduğu ideoloji örgüte küresel bir nitelik kazandırmakla birlikte, mücadelesi zor bir yapı da sunmuştur. Diğer yandan IŞİD'in İslam dininin öğretilerini suistimal ederek gerçekleştirdiği terör eylemleri, küresel düzeyde İslamcı terör veyahut İslami terör olgusunu pekiştirme görevi görmekte ve Batı'da zaten mevcut olan İslamofobiyi ciddi bir noktaya da taşımıştır. Bu durum din olgusunun sosyolojik ve psikolojik boyutları ile değerlendirilmesinin yanı sıra dinin terörle ilişkilendirilemeyecek bir alana çekilmesinin bir sorumluluktan ziyade zaruriyet olduğu vurgusuna olan ihtiyacı da ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Aydın ve Türkoğlu (2011: 164)'ın da ifade ettiği üzere dinlerin toplumlarda teröre kaynaklık etmek yerine birleştiricilik niteliğinin öne çıktığı genel kabul görmekte ve bu nedenle de “dini terör” söyleminin yerine “dini motifli terör” kavramsallaştırmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Çünkü terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerine meşruiyet zemini oluşturmak ve haklılık payı çıkarmak için dini kullanmaya çalıştıkları bilinmektedir. Dolayısıyla Aydın ve Türkoğlu'na göre “dini motifli terör” kavramı kullanılırken temel çıkış noktasının “dinin motive ettiği” yaklaşımının yerine “dini görünümlü” terör olarak ele alınması gerekmektedir. Benzer şekilde Şöhret (2021: 522)'e göre de terörizmin ve İslam'ın aynı anda

kullanılması ve İslami Terör gibi kavramsallaştırma girişimleri İslam'ı ötekileştirme çabalarının yansımaları arasında görülebilen, bu durumu Batı'nın algı çalışmaları arasında görmekte mümkündür. Ayrıca Lewis (2003: 45-46)'e göre de İslam'ın temel referansları terörizme müsamaha göstermemektedir. Bu çalışmada da benzer arka plan kullanılarak terör örgütlerinin dini kullanırken dini bir görünüm sağlamak, dinden beslenmeye çalışmak ve din ile meşruiyet kazanmaya çalıştıkları düşüncesi üzerinden çalışma kurgulanmış ve daha özelinde de İslam üzerinden meşruiyet oluşturmaya çalışan örgütlerin dini suistimal ettikleri ve aslında din ile terörizm arasında ilişki kurulamayacağı yaklaşımı üzerinden de çalışma yürütülmüştür. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde, terör ve terörizme ilişkin tanımlara yer verilirken terörizm ve din arasındaki ilişki(sizlik) de ortaya konulmuş ve terör örgütlerinin dini öğretilerden meşruiyetini nasıl sağlamaya çalıştığı ve hangi açılardan da beslendiği sorularına cevap aranmıştır. Çalışmada IŞİD'in tarihsel gelişimine yer verilerek örgütün, El-Kaide ile olan farklılıklarına da dikkat çekilmiştir. Bu şekilde örgütün, El-Kaide vb. örgütler karşısında nasıl konumlanması gerektiği sorusuna da cevap aranarak, örgütün bölgede tarihsel olarak gelişmesi adına elverişli olan koşulları sağlayan dış faktörlerin tahlilleri yapılmıştır. Çalışma yürütülürken din ve terörizm arasındaki ilişki(sizlik) ve terör örgütlerinin dayanak olarak göstermeye çalıştığı dini referansların nasıl yanlış yorumlandığı ele alınarak çalışmanın zemini oluşturulmuş ve dini suistimal eden terör örgütlerinden olan IŞİD'in ideolojisi ve ortaya çıkışını kolaylaştıran hususlar tartışılmıştır.

2. Tanım ve Boyutlarıyla Terörizm ve Din

Terörizm, birey ve daha geniş kitlelere yönelik şiddetin ön plana çıkartılarak belirli siyasal amaçlara ulaşılması noktasında tasarlanmış şiddet ve korku olarak tanımlanabilmektedir. Böylece seçilen hedefler ve gerçekleştirilen eylemler toplum üzerinde endişe, korku ve güvensizlik duygusu oluşturabilmektedir (Enders & Sandler, 2012: 18). Ancak devletler, terörizme kendi bakış açıları üzerinden örgütlerin eylem çerçevesini çizmekte ve örgütlerin faaliyetlerini de çizmiş oldukları çerçeve içerisinde değerlendirmektedir. Bu durum, bir devletin terörist nitelendirmesine diğer devletin “özgürlük savaşçısı” tepkisi ile karşılık vermesine imkân tanımaktadır (Kurt, 2019a: 136). Terörizmin tanımlanması noktasında ortak paydadan uzak görüntü, devletlerin terörle mücadele noktasında da birlikte hareket etmelerini engellemektedir (Kemik, 2021: 169). Kavramlar üzerinden ortaya çıkan hem anlam kargaşası hem de terörizme yönelik farklı yaklaşımlar, kavramın retorik kullanımına da neden olmaktadır (Crenshaw, 2000: 265). Terörle mücadelede noktasında ABD'nin terörizme karşı koymayı içeren bir el kitabında, terör(izm); doğası itibariyle siyasal, ideolojik veya dinsel hedeflere

ulaşmayı amaçlayan, önceden tasarlanmış şiddet kullanımı ya da şiddet tehdidi olarak da tanımlanmıştır (Chomsky, 1999: 10). Bu kapsamda genel bir tanımına gidilecek olursa terör; baskı, şiddet ve zor kullanmaya dayalı olmakla birlikte psikolojik, sosyolojik ve fiziksel zarara sebep olan şiddet hareketi olarak tanımlanabilirken terörizmde hem sistematik bir yapı hem de siyasi amaçlar öne çıkmaktadır (Kazan, 2016: 111-112).

Devletlerin terörle mücadelede örgütlerin hedef ve yöntemlerini doğru saptamaları ortaya konulacak olan mücadelenin başarısını da doğrudan etkileyebilecektir. Örgütlerin hem oluşum hem eylem süreçlerinde birden fazla temel motivasyonları bulunabilmektedir. Böylece etkin bir terörle mücadele için planlı, kapsamlı ve çok boyutlu stratejiler geliştirilmelidir. Bu sürecin etkin yürütülmesinde örgütlerin temel motivasyonlarının ve suiistimal ettiği alanların tespiti önemli bir yere sahiptir (Şen, 2018: 9-12). Terör organizasyonlarının suiistimal alanı ve fenomeni haline gelen dinin, şiddet eylemlerine referans olarak gösterilmesi, terörizme karşı girişilen mücadeleyi daha karmaşık bir boyuta taşıyabilmektedir. Terörizm, niteliği açısından yalnızca dinle sınırlı olmamakla birlikte; ideoloji üzerinden veya etnik amaçlar çerçevesinde de ortaya çıkabilmektedir. Ancak din konusunda örgütler toplumsal taban bulma hususunda daha esnek bir alana sahiptirler. Varoluşundan bu yana inanma ihtiyacı güden insanoğlunun, ihtiyaçlarının merkezine dinler yerleşmiş ve günümüze kadar dinamik bir şekilde gelerek varlığını koruyabilmiştir. Berger'in de belirttiği üzere (2011: 88) din, evrenin tamamının insan açısından manidar bir varlık olarak kavranmasında güçlü bir girişim sunmaktadır. Dolayısıyla denebilir ki insanlar, dine bağlılıklarını güçlü bir şekilde sürdürmeye devam etmekte, hatta bunu küreselleşmeye rağmen gerçekleştirmektedir. Zira küreselleşme ile birlikte artan kültürel birliktelik karşısında dinlerin bir sığınak vaziyeti haline geldiği de söylenebilmektedir. Din, ulaşılmak istenen uzak hedefler yolunda koruyucu bir işlev görmekte ve bu yolda atılacak küçük adımların aracı olarak kullanılabilir (Tosun, 2004: 14). Bu kapsamdan bakıldığında terör örgütleri de din üzerinden bir çerçeve çizerek hem propaganda süreçlerini yönetebilmekte hem de kendilerine belirli meşruiyet alanları oluşturmaya çalışabilmektedir.

Küresel çağ olarak adlandırılan günümüz yüzyılı, sahip olduğu risklerle birlikte önemli avantajlar da sunmaktadır. Bugün küreselleşmenin en mühim ilkesi olan liberal politikalar, zaten gelişmiş olan Batı'yı daha üst sıralara taşıyarak özellikle eski sömürge ülkeleri olan devletlerin tepkisinin Batı üzerinde yoğunlaşmasına da neden olmaktadır. Bu durumun açıkça kendini gösterdiği Ortadoğu'da, İslami hareketlerin yükselişini, söz konusu tepkinin vücuda gelmiş hali olarak değerlendirmek de mümkündür. Ortadoğu devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından milli bir kimlik inşa edememeleri, milliyetçiliğin yerini İslami

ideolojilere bırakmasına neden olmuştur. Nitekim Gruen'in de ifade ettiği gibi (2019: 18), bir ideoloji kimliğin olmadığı yere kimlik kazandırma amacı taşır. Bu doğrultuda yükselen İslami hareketlerin militer örgütler tarafından suistimal edilmesi neticesinde bölge, cihatçı militanların eylemlerine gebe bir yapıya dönüşmüş ve seyreden terör eylemleri, Batı'da zaten var olan İslamofobi'yi de pekiştirmektedir. Hiçbir dinin terörizmi meşru görmediği gibi İslam'ın da meşru görmesi söz konusu değildir. Din, insan aktivitesi ile kurulmakla birlikte her şeyi kucaklayan bir kutsal düzen sunan, yani her an mevcut olan kaos karşısında kendi kendini korumasını bilen kutsal bir kozmos kurumudur (Berger, 2011: 121). Özellikle bazı terör örgütleri tarafından hem eylem hem söylemlerinde İslami referansların öne çıkarılmaya çalışılması, yeni tartışmalara da kaynaklık yapmaktadır (Bar, 2004: 27).

Dini kullanan terör örgütleri, İslam'a içkin kavramları kendi eylemlerine meşru bir dayanak oluşturmak için kullanmakta ve bunu Kur'an-ı Kerim'e atıfta bulunarak gerçekleştirmektedirler. Dünyayı Dar'ül İslam ve Dar'ül harp olarak ikiye bölen ancak gerçekte azınlık olan radikallerin örgütlü siyasi hareketi, çok yaygın bir duygudan yararlanmaktadır: Müslümanların (Batı dahil), buldukları her yerde apaçık haksızlığa neden olan baskıya maruz kaldıkları duygusudur (Corm, 2008: 179-180). Nitekim Radikal İslamcılar, baskının kötü yöneticilerin Tanrı yasasından ve Kur'an'dan uzaklaşmasıyla başladığına inanmaktadırlar (Roy, 2005: 48; Corm, 2008: 180). Söz konusu yöneticiler bu durumda da meşruiyetlerini kaybetmektedirler. Bu durum, yozlaştığına hükmedilen Müslüman yönetime karşı ayaklanma görevi doğurmakta ve böylece egemene karşı şiddet eylemlerine geçiş de söz konusu olmaktadır (Roy, 2005: 57). Bu kapsamda Kur'an-ı Kerim'e gönderme yaparak örgütler toplumsal taban bulma ve meşruiyet alanları oluşturma çabasına girmektedir. Din üzerinden meşruiyet kazanmaya çalışan terör örgütlerinin kendilerine referans almış olduğu ayetler, tarihsel koşullarından ve temel bağlamlarından koparılarak yorumlanmaktadır. Örneğin cihat kavramı, anlamından uzaklaştırılarak koşulsuz şartsız mutlak bir savaşın varlığını nitelemek için kullanılmaktadır. Buna mukabil Kur'an; "*Allah, dîninizden dolayı sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kâfirlere iyilikte bulunmanızı ve mümkün olduğunca onlara adâletli davranmanızı yasaklamaz. Hiç şüphesiz Allah, hak ve adâlet konusunda titiz davrananları sever* (Mümtehine, 60/8)" demektedir. Nitekim örgütlerin referans olarak kullanmaya çalıştığı Kur'an-ı Kerim'in savaş ve şiddetten ne denli uzak olduğunun bilinmesi de ayrıca gerekmektedir. Çünkü 6236 ayetin içeriği incelendiğinde sadece %0,6'sının savaş ve %0,4'ünün cihat üzerine olduğu bilinmektedir (Bradford, 2016). Ayrıca savaş sürecinde bile elçilere, esirlere ve savaşmayan sivillere karşı kötü muamelede bulunulmaması gerektiği ve

kadınlar, yaşlılar ile çocuklara saldırmanın İslam'ın Cihat anlayışında yer almadığı bilinmektedir (Lewis, 2003: 45).

Cihatçı hareketlerin eylemlerini gerçekleştirirken şehitlik kavramına dikkat çekmeye çalışması da yine meşruluğa duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Nitekim militanlar intihar saldırıları gerçekleştirerek, kendilerini Allah yolunda kurban edilen bireyler olarak görmektedirler. Bununla birlikte İslam'ın yanlış yorumlara meydan vermeden değerlendirilmesi, terör örgütlerinin gerçekleştirmiş olduğu eylemlerin Müslüman halka verdiği zararın meşru temellerden yoksun olduğunu anlamak açısından da önem taşımaktadır. Nitekim Kur'an;

Mü'minlerden iki grup birbiriyle çarpışacak olursa, derhal müdahale ederek aralarını düzeltin. Buna rağmen biri ötekine saldırırsa, saldırıda bulunan taraf Allah'ın hükmüne boyun eğinceye kadar onlarla savaşın. Eğer boyun eğerse, o iki grubun arasını adâletle düzeltin. Adâleti uygulamada da dâimâ titiz davranın. Çünkü Allah, hak ve adâlet hususunda titiz olanları sever (Hucurât, 49/9)

diyerek İslam dinine mensup bireyler arasındaki “şiddet eylemlerine” yönelik olumsuz yaklaşımı da gösterebilmektedir.

İslam'ı radikal bir boyuta taşıyarak toplumsal düzeni bozma amacı taşıyan ve inşa ettiği anarşiden beslenen terör örgütleri, yeni bir kavram karmaşası da oluşturmaktadır. Cihatçı militanların faaliyetlerini nitelendirmek için husul eden ‘İslamcı terör’ tanımı, kavramın muhtevası nedeniyle tartışmalara neden olmaktadır. İslam'ın savaşı, kargaşayı ve şiddet üzerinden hayat bulan terörü kötü ve çirkin olarak ele aldığı ve barış ile güvenliğin öncelendiği de bilinmektedir (Albayrak, 2004: 298). Cihatçı militanların referans aldığı Kur'an'da, İslam'ın özünde şiddeti meşru müdafaa kapsamında değerlendirdiği ve bunun dahi orantılı olması gerektiğine vurgu yaptığını ve ayrıca terör örgütlerinin eylemleri neticesinde gerçekleşen can alma suçunun da İslam'da reddedildiği bilinmektedir (Orhan, 2014: 94). Dolayısıyla terörün içerisinde barındırdığı şiddet ve öldürme gibi eylemler İslam ile paralellik göstermediği gibi terörü herhangi bir din veya kültüre ait olarak nitelendirmekte mümkün görünmemektedir (Albayrak, 2004: 301).

3. Ortadoğu'da Oluşan Güç Boşluğu

Ortadoğu; Kürt, Şii, Sünni, Yezidi, Hristiyan ve Yahudi başta olmak üzere birçok etnik ve dini kimliği bir arada bulunduran ve dolayısıyla çok katmanlı bir demografik yapıya mensup geniş bir coğrafyayı temsil etmektedir. Bölgenin karmaşık demografik yapısı iyi yönetilemediği takdirde bölgede önemli güç boşlukları oluşmaktadır. Bu güç boşlukları ise terör örgütlerinin

oluşum ve faaliyet göstermeleri için elverişli bir zemini ifade etmektedir. Tarihsel olarak sömürgeci güçlerin bölgedeki hakimiyeti, İslam'ın yanlış yorumlara tabii tutularak siyasallaşmasını beraberinde getirirken; sömürgelerin tasfiyesi sürecinde etnik ve dini kimlikler göz ardı edilerek çizilen sınırlar ve azınlık yönetimlerinin iş başına getirilmesi, bölgenin güvenlik ve istikrarını önemli ölçüde etkilemiştir.

Fransa ve Büyük Britanya'nın Ortadoğu üzerindeki ilgisi, iki ülkeyi -zaman zaman karşı karşıya getirmiş olsa dahi- ortak engel görülen Osmanlı Devleti karşısında iş birliğine de itmiştir. Esasında bu iş birliğinin temelini 19. yüzyıla dayandırmak mümkündür. Osmanlı coğrafyasının 19. yüzyılda parçalanmaya başlaması, yüzyıl boyunca Avrupa diplomasisinin hareketlenmesine neden olarak ünlü Doğu sorununu yaratmış ve bu sorun Rusya dahil büyük Avrupalı güçlerin çatışmalarına neden olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun neredeyse tüm Ortadoğu eyaletlerinin sömürgeleştirilmesiyle sonuçlanmıştır (Corm, 2008: 174). Bu hususta iki sömürgeci gücün, Ortadoğu bölgesindeki menfaatlerinin sınırlarını belirleyen Sykes-Picot anlaşması ciddi önem taşımaktadır. I. Dünya Savaşı esnasında söz konusu anlaşma ile uzlaşılan fikirler, savaş sonunda Osmanlı Devleti'nin saf dışı kalmasıyla uygulamaya sokulmuş ve Ortadoğu devletlerinin ve bölge haklarının öfkesinin derinleşmesinde en önemli rolü üstlenmiştir. Batı sömürge çağıyla birlikte hilafeti ortadan kaldırarak Müslüman ülkelerin yeraltı ve yer üstü zenginliklerini sömürmüş, bölgeye İslam dışı yönetim sistemleri kurarak ve İslam'dan uzak yöneticiler atayarak dolaylı/dolaysız sömürsünü daimi kılmıştır (Alkan, 2016: 208). Yüzyıllarca altın çağını yaşamış olan İslam coğrafyasının Batı karışındaki geri kalmışlığı, İslam'dan uzaklaşmanın bir cezası olarak görülmüş ve İslam'ın en doğru yaşandığı ilk zamanlarına dönmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. İslam coğrafyasının bu denli bir düşüşe geçmesine karşın yükselişe geçen bir Batı'nın varlığı, söz konusu öfkenin asrı saadete dönüş zihniyeti doğrultusunda evrilmesine de neden olmuştur. Bunlara ek olarak savaş sırasında ilan edilen Balfour Deklarasyonu ile Yahudilere yurt oluşturma vaadinin İsrail'in 1948'de kurulmasıyla işleme sokulması ve söz konusu zihniyeti çeşitli evrelerden geçirerek cihatçı hareketlerin temel ideolojisi haline getirmiştir (Roy, 2005). 1948 yılında İsrail'in kurulması ile bölgedeki Yahudi tehdidine karşı birleşen Arapların bu minvalde sürekli hezimet uğraması dolayısıyla İslam'ın ilk zamanlarına dönme fikri bazı kesimler açısından zaruret haline de gelmiştir. Bu bağlamda denilebilir ki modernleşme hareketinin tarihsel oluşumların tezahürü ile özümseyerek tamamlayan Batı'ya alternatif olarak görülen bu geriye dönüş fikri, zaman zaman dış faktörlerin de tetiklemesi ile birlikte bölgedeki terörizmi besleyen en önemli kaynak haline gelmiştir (Alkan, 2016: 55).

Ortadoğu’da yaşanan şiddet ve terör, bölgenin sömürge geçmişinin tarihsel ve toplumsal bir uzantısıdır. Modernleşmeyi yalnızca Batı coğrafyasına indirgeyen felsefe, Batı’nın modernleşme adı altında dünyanın geri kalanına müdahalesini meşru görmesine sebep olmaktadır. Bu uğurda dünya coğrafyasının liberal ekonomiye hazırlıklı olmayan piyasalarının küresel piyasaya açılması çabası, zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yaparak kronik bir eşitsizliğe neden olmaktadır. Bu durumun en belirgin örneğini Ortadoğu bölgesi teşkil etmekte ve bölge coğrafyasında yaşayan halk, yaşanan yoksulluğun ve adaletsizliğin suçlusu olarak Batı’yı görmektedir. ABD’nin demokrasi ve insan hakları söylemleri ile bölgeye sürekli müdahalede bulunması ise bölge haklarının düşüncelerini desteklemektedir. ABD’nin, küresel liberalizmin yol açtığı yoksulluğu görmezden gelerek yalnızca demokrasiyi inşa etme çabası etkisiz kalmaktadır. Çünkü demokrasi ve sosyal ilerleme ayrılmaz şeylerdir (Amin, 2016: 145). Zira sosyal yapı çözülmeye başladığı an bastırılmış öfke patlar ve böylelikle şeytani dürtüler ve iç kaos, dış bir düşman vasıtasıyla kanalize olabilmektedir (Gruen, 2019: 44). ABD’nin demokrasi çabaları, İŞİD’in, özünde İslam ile ilgili olmayan ve hatta hiçbir dine konu olmayacak şiddet eylemlerinin bu denli taraftar toplamasına belirli ölçülerde sebep teşkil etmektedir. Dolayısıyla ABD’nin bölge üzerindeki menfaatlerini analiz ederek bu minvalde gerçekleştirdiği eylemlerin kapsamını anlamak bölgedeki terörizmin neden son bulamadığını anlamak açısından da önemli ipuçları taşıyacaktır.

11 Eylül 2001 tarihinde dünyanın siyasi, ekonomik ve askeri güç merkezine yönelik gerçekleştirilen saldırılar, özelde ABD ve Ortadoğu genelde uluslararası alan için hayati gelişmelere neden olmuş ve bir dönüm noktası söylemlerine kaynaklık etmiştir. Saldırıları sonrası Başkan Bush, terörle mücadele politikası kapsamında dünya devletlerinin dost veyahut düşman nezdinde tasnifine indirgenen konuşmalarda bulunmanın ötesine geçmiş, Afganistan ve Irak’a askeri müdahalede bulunmak gibi son derece kritik bir karar alarak bugün Ortadoğu’da yaşanmaya devam eden terör faaliyetlerine bir nevi kapı aralamıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus vardır ki ABD, Taliban ve El Kaide için askeri eğitim sahası olan Pakistan’a ve ekonomik ve ideolojik olarak destekte bulunan Suudi Arabistan’a yönelik herhangi bir söylemde bulunmamıştır. Nitekim ABD’nin Afganistan ve Pakistan özel temsilcisi, Richard C. Holbrooke, Pakistan’ın Taliban’ı desteklemekteki temel rolünden söz ederken şöyle demiştir; “*Yanlış ülkede yanlış düşmana karşı savaşıyor olabiliriz.*” (Cockburn, 2014: 5). Afganistan’da Taliban’ının El-Kaide’yi desteklemesi sebebiyle 2001 tarihinde yönelik yapılan müdahaleler, Taliban’ın hükümeti ele geçirmesi ile sonuçlanacak ve El-Kaide terör

örgütünün merkez gücü kırılrsa dahi bu örgütün kollara ayrılarak yaşamını devam ettirmesine engel olamayacaktır.

2003 yılında Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğunu iddia eden ABD hükümeti, söz konusu silahların El-Kaide gibi terör örgütlerinin eline geçmesi neticesinde bir felaketle sonuçlanacağına dikkat çekerek Irak'a müdahale kararı almış ve terörle mücadele adına kritik bir hata daha yapmıştır. Söz konusu kitle imha silahlarını bulmak bir yana Hüseyin'in El-Kaide'yi desteklediğine dair somut delillerin yokluğu, bizatihi Saddam Hüseyin'in Irak'taki otoritesinin kendileri için ne denli sıkıntı doğurduğuna dair El-Kaide örgüt liderlerinin yapmış olduğu açıklamalar, ABD'nin askeri müdahalesinin meşruluğu için öne sürdüğü iddiaları dayanaksız bırakmıştır. Bununla birlikte Baas diktatörlüğüne son veren ABD, oluşan otorite boşluğunu dolduramayarak Irak'ı terör örgütlerinin yuvası haline getirmiştir. Burada vurgulanması gereken nokta, Saddam Hüseyin'in veyahut Baas rejiminin meşruiyeti değildir. Bizatihi dikkat çekilmesi gereken husus, Baas rejimi çekirdeğinde yer alan milliyetçi ideolojinin cihatçı hareketler karşısında bir denge unsuru olduğu, ancak ABD'nin bu dengeyi cihatçı güçler lehine bozduğudur. Dengeyi tekrar sağlayamayan ABD, bir nevi Irak'ın teröre kucak açmasını izlemek durumunda kalmıştır. Nitekim Ürdün eski CIA şefi Robert Richer, Baas'tan sonraki Irak'ın IŞİD yapılanması için verimli topraklar olduğundan bahsetmektedir (Warrick, 2016: 157). ABD'nin daha baştan eksik terörle mücadele politikası hem uluslararası arena da prestijinin sarsılmasına hem de Irak'tan başlayarak bölgenin geri kalanına korku saçan IŞİD'in yapılanmasına zemin hazırlamıştır.

ABD, Irak'ı işgal etmesinin ardından müdahaleye yönelik söylemlerini değiştirerek, 'bölgenin demokratikleşmesi' kapsamında eylemlerine yeni bir meşruiyet dayanağı geliştirmiştir. Zira Ortadoğu'nun demokratik olmayan rejimleri, İslami grupların siyasal sisteme katılmalarını engellemekte ve siyasal sistem içerisindeki bu grupların sosyalleşememeleri beraberinde aşırılaşmalarını belirli ölçüde getirmektedir. Dolayısıyla ABD'nin terörle mücadelesinde, antidemokratik rejimlerin demokratik rejimlere dönüştürülmesiyle başarı kazanabilir fikri öne çıkmaktaydı (Özpek, 2012: 185). Bu bağlamda ABD, uluslararası kamuoyunun tepkisinin törpülemek ve kaybettiği prestijini tekrar kazanmayı ön plana çıkarmıştır. Ancak ABD'nin bölgedeki eylemleri göz önünde bulundurulduğunda, fikirleri ile eylemlerinin ne denli tezatlık oluşturduğunu görmek mümkündür. Bu kapsamda Amin'in Amerikan ideolojisine yönelik söylemi dikkat çekmektedir:

Her zaman adını kendilerinin koyduğu, tanımını kendilerinin yaptığı, tüm araçlar ve imkanlar seferber edilerek yok edilmesi gereken bir dış düşman vardır (Şeytan

İmparatorluğu, Şer Ekseni). Eskiden bu komünizmdi, (şimdilerde Amerikan hayranlarının unuttuğu) McCarthy’cilik devreye sokularak soğuk savaşa girilip Avrupa astlaştırıldı. Şimdilerde “terörizm” (ki, Reichstang yangınına çok benziyor), Amerikan yönetici sınıfının gerçek projesi olan gezegenin militer denetimi için harekete geçmelerine gerekçe gösteriliyor (Amin, 2016: 59).

ABD’nin bölge üzerinde tanımladığı terörizm tehdidinin dışında bölgeye müdahalesi sonrası süreçte önemli sorun alanları ortaya çıkmıştır. Bunlar Şii yanlısı bir yönetimin varlığından ziyade Sünnilerin hem yönetimden hem de ordunun dışında tutulması, Baas ordusundan tasfiye edilenlerin bir nevi terör örgütleri için insan kaynağını oluşturması ve hükümetler tarafından bastırılan gösterilerin insan haklarına olan aykırılıklarıdır. Böyle bir zeminin oluşmasında iste(me)yerek ABD’nin önemli etkisi bulunmaktadır. Bu durum El-Kaide ve onun uzantısı olan yapılar için önemli hareket alanları sağladığı gibi ileriki dönemlerde bir terör örgütünün devlet yapılanması biçiminde varlık gösterme çabasına da zemin hazırlamıştır. ABD’nin Irak’ta kurduğu hapisaneler ve özellikle de hapisaneler arasında Basra yakınlarında kurulan Bucca kampı terör örgütleri için önemli bir alanı oluşturmuş ve IŞİD için de önemli bir yere sahip olmuştur (Kurt, 2019b: 415-416). ABD’nin Irak’a yaptığı müdahale sırasında yöneldiği hedeflerin tespitinde iste(me)yerek sivil halkın da zarar görmesi hem IŞİD’in zihinsel alt yapısının hem de toplumda karşılık bulma noktasında IŞİD’a kolaylık sağlamıştır. Dolayısıyla bu durum IŞİD’in emperyalizm karşıtı söylemlerine de kaynaklık etmiştir.

4. IŞİD’in Ortaya Çıkışı ve Temelleri

İngilizce ISIS, Arapça DAESH, Türkçe kısaltmasıyla IŞİD’in (Irak-Şam İslam Devleti) temel hareket noktasını, adıyla ifadesini bulduğu gibi Irak ve Şam’ı içine alan coğrafyada, liderliğini halifenin üstlendiği bir İslam devleti kurma fikri oluşturmaktadır. Ancak IŞİD’i yeni ortaya çıkmış bir örgüt olarak da nitelemek eksik kalacaktır. Kökenleri 1980’li yıllara dayanan örgütün geçmişi Sovyet-Afgan mücadelesine kadar götürülebilir. Nitekim örgütü 1999 yılında Zerkavi tarafından Tevhid ve Cihad örgütüne kadar dayandırmak mümkündür. Zamanla uluslararası bir örgüt halini almış ve 2004 yılında El-Kaide ile birleşmiştir (Abubaker, 2020: 109-110). El-Kaide içerisinde Zerkavi ekolünü benimseyen örgüt, 2013 yılı itibariyle El-Kaide’den ayrı hareket etmiş ve kendine özgün bir söylem ve eylemler geliştirmiştir (Aksoy, 2016: 30). Bu bağlamda örgütün ana amaçlarının teşekkülünde önemli bir isim olan el-Bağdadi’nin katkılarının yanında, zihniyeti ve yapmış olduğu eylemleri ile örgütün ideolojik çerçevesinin şekillenmesinde etkin olan Zerkavi’yi göz ardı etmek mümkün görünmemektedir.

Zerkavi, 1989 Afganistan işgalinin ardından Sovyetlere karşı girişilen küresel cihat hareketine katılmak üzere Afganistan’a gelmiştir. Zerkavi’nin Afganistan’a geldiği dönem

savaşın sonuna gelindiği bir tarihe denk gelmektedir. Dolayısıyla cihat duygularını öne çıkaran Zerkavi için Afganistan'da mevcut olan atmosfer hayal kırıklığı yaratmıştır. Zerkavi, 1993 yılına kadar Kuzey Afganistan'da kalarak orada ilk defa şaşırtıcı bir şekilde bir nefer olarak değil, yazınsal ve edebi cehaletine karşın cihat gazetesi olan al-Bunyan al-Marsus için bir gazeteci olarak çalışmıştır (Gerges, 2019: 74). Zerkavi'nin gerçek savaş ile tanışması ise 1991 yılında, Afganistan'ın doğu vilayetlerinde yer alan ve hükümet elinde bulunan kasabalara yönelik, mücahitler tarafından gerçekleştirilen saldırılar ile olmuştur. 1993 yılında Afganistan'dan ayrıldığında Zerkavi, olağan askeri eğitimini Afgan isyancı komutanı ve aynı zamanda 11 Eylül saldırılarının baş mimarı olan Abdul Rasul Sayyaf'ın kampında almış, birkaç yıllık savaş tecrübesine sahip bir savaş gazisi olarak kabul görmüştür (Warrick, 2016: 77). Ürdün'e dönmesinin ardından Zerkavi, burada akıl hocası ve hücre arkadaşı olan Makdisi'nin liderliğinde örgütlenen bir yapılanmaya katılarak faaliyetlerde bulunmuş ve sonradan Bayat al-İmam olarak tanınacak olan el-Tevhid militan yer örgütünün kuruluşu, Makdisi ve Zerkavi'nin bu dönemdeki iş birliğinden doğmuştur. Fakat Makdisi ve Zerkavi, planlarını uygulamaya imkân bulamadan 1994'ün mart ayında tutuklanarak silah ve patlayıcı madde bulundurmaktan suçlanmış ve yasadışı bir cihat örgütü kurmalarından dolayı on beş yıl hapisle cezalandırılmışlardır. Zerkavi'nin hapisyanede geçirdiği süre, onun hayatındaki en önemli kırılma noktasını teşkil etmiştir. Nitekim o, mahkumiyeti boyunca gördüğü işkencelerden ve okuduğu İslami kaynaklardan dolayı dışarı çıktığında daha fanatik ve daha öfke dolu hâle gelmiştir (Gerges, 2019: 76).

Ürdün kralı Abdullah'ın başa geldikten sonra ilan ettiği genel aften yararlanan Zerkavi, altı yıllık mahkumiyetinin ardından ilk adımını, Afganistan'a geri dönerek Usame bin Ladin'e hizmet etmek adına atmıştır (Warrick, 2016). Ancak El-Kaide lideri Zerkavi'yi huzuruna kabul etmemiş, fakat Herat kampının liderlik vazifesine getirerek onu, Irak'ın El-Kaide yapılanmasında köprü vazifesi görme açısından faydalı bulmuştur. Diğer yandan, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan'a yönelik girişmiş olduğu askerî harekât, El-Kaide'nin bölgedeki varlığını tehdit ederek örgütün merkezinin dağılmasına neden olurken Zerkavi ve kampının Irak'a sevkinin mecburiyetini de doğurmuştur (Gerges, 2019: 84-85). Merkezi El Kaide, Afganistan'daki baskı sonucu militanlarını İran başta olmak üzere çevre ülkelere dağıtmak durumunda kalmış ve lider Usame bin Ladin ile onun en büyük yardımcısı ve örgütün ikinci lideri Zevahiri saklanmak zorunda kalmışlardır. Bu kapsamda denilebilir ki Zerkavi'nin örgütlenmesinde destekçisi El-Kaide olurken, Irak'ta teşkilatlanması için zorunlu

koşulları yaratan ABD'nin Afganistan müdahalesidir. Ancak Zerkavi Irak'taki mevcut koşulları lehine kullanarak kendi ününü kendi kazanmıştır (Gürler & Özdemir, 2014: 117).

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından Irak'ta, ABD emperyalizmini körüklemek ve Şii ile Sünni nüfus arasında zaten hassas olan ilişkileri alt üst etmek adına uygun bir atmosfer hâkimdi. Saddam'ın Kuveyt'i işgalinin ardından Irak'a yönelik uygulanan ve yaklaşık on üç senelik bir süre zarfında devam ederek ülkedeki yoksul halkı daha zor bir duruma düşüren, çocuklarında dâhil olduğu birçok Iraklı'nın sefalet içinde ölümüne neden olan ekonomik ambargo nedeniyle ülkedeki antiemperyalist ideolojinin varlığı beklenen bir durum olarak görülebilir. Zerkavi, ABD'nin Irak'a girmesi ile mevcut olan antiemperyalist zihniyeti doruğuna çıkaracak söylemlerde bulunarak halkı yanına çekmede bir araç olarak kullanmıştır. Diğer yandan Saddam diktatörlüğü döneminde baskı altında hissetmiş ve onun gidişinin ardından hürriyetine kavuşmuş önemli bir Şii nüfus da söz konusuydu. Zerkavi söz konusu Şii nüfusun yoğunlukta olduğu alanlara ve yapılara saldırı düzenleyerek mezhepler arası çatışmayı körüklemiş ve Sünni nüfusu kendine yanına çekmeyi denemiştir. Warrick'in, (2016: 147)'de belirttiği gibi, Zerkavi bile bile veya tesadüfen Irak hakkındaki Amerikan iddialarını çürütecek olan hedefleri seçiyor ve ülkenin işgalinin uzun ve ıstıraplı olmasını sağlıyordu. Ayrıca Irak'ın işgali ve bölgedeki güvensiz-istikrarsız yapı halkın kitleler halinde yer değiştirmesine de neden olmuştur. Bu yer değiştirmeler beraberinde radikalleşmenin önünü açmıştır. Çünkü Irak'taki demografik yapı ve bölgenin aşiret üzerine kurulu yapısının içe kapalılığı, kitlesel yer değiştirme durumlarında toplumsal huzuru negatif yönde etkilemektedir. Şüphesiz bu durum bireylerin radikalleşmesinin önünü açarken örgütler içinde insan kaynağı imkânı sunmaktadır (Dağdeviren, 2021: 304).

2004 yılına gelindiğinde Irak'taki savaşın yükselmesiyle hem direnişi daha da büyütebilmek hem de para ve insan gücü desteğine ihtiyaç duyması dolayısıyla merkezi El Kaide'ye bağlılık yemini eden Zerkavi, örgütün adını "İki Nehir Arası El-Kaide/Irak Mezopotamya El-Kaidesi" olarak değiştirmiştir (Alkan, 2016: 116). Böylelikle El-Kaide'nin marka değerini de kullanarak bölgedeki en ciddi tehdit konumuna gelmiştir. El-Kaide liderlerinin Zerkavi'ye olan desteğini ifade eden ve tüm cihatçıların onun ardında savaşması için teşvikine yönelik yaptığı açıklamalar, Zerkavi'nin örgütsel olarak güç kazanmasında önemli bir kırılma noktasını teşkil etmiştir. Bu noktada Usame bin Ladin ile Zevahiri'ye karşılık Zerkavi'nin zihniyeti oldukça farklıydı. Zerkavi'nin mirası üzerine gelişme gösteren IŞİD ile El-Kaide arasında da eylemleri itibariyle de derin bir uçurum olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim El-Kaide için uzak düşman daima öncelikli olmuştur. Uzak düşmandan kastedilen ise

ABD'dir (Öztürk, 2016: 3-4). 2000 yılında Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat İçin Dünya İslam Cephesi'ni ilan eden bin Ladin'in örgütünün adı dahi onun dünya görüşünü özetlemekteydi (Esposito, 2003: 38). Diğer bir ifadeyle El Kaide için gayrimüslimler İslam karşısındaki en büyük tehdittir ve yok edilmeleri gerekmektedir ki İslam'ın hakim olduğu coğrafi koşullar ancak bu şekilde sağlanabilirdi. El Kaide adına Şiiilere yönelik bir öfke beslendiği de söylenemeyebilir. Buna karşın Zerkavi yakın düşmanı uzak düşmana tercih etmiş ve hatta onu daha tehlikeli bulmuştur. Zerkavi'nin yakın düşman atfettiği grup özelde Şiiileri, genelde diğer Sünni dışı oluşumları temsil ediyordu. Warrick'e göre (2016: 220); El-Kaide kurucuları kendi yarattıkları sistemin içinde sürgünde kalmıştı ki yüzlerce mil uzaklıktaki taraftarlarına kuryelerle tavsiye göndermekten ve talimat vermekten başka bir şey yapamıyorlardı. Buna karşın Zerkavi ile iş birliğinin, El-Kaide'ye onun başarısına ortak olarak onun şöhreti ile yeniden canlanma fırsatı sunacağına dair bir umut söz konusuydu (Gürler & Özdemir, 2014: 118). Zamanla Zerkavi'nin dizginlenerek daha kontrol edilebilir düşüncesi hâkim olsa da yaşananlar bunun tersine işaret etmiştir. Çünkü Zerkavi kontrolden çıkarak gelen tüm uyarılara rağmen şiddetini daha da arttırmıştır (Warrick, 2016: 235).

Zerkavi'nin 2006 yılında ölümünün ardından örgütün liderliğine Ebu Ömer el-Bağdadi geçmiştir. El Bağdadi'nin liderlik ettiği dört senelik dönem, örgütün en sancılı evresini oluşturmaktadır. Örgütün Müslümanları da hedef alan kırıyıcı eylemleri, destekçisi olan Sünni nüfusu örgütten uzaklaştırmada, itici bir güce dönüşmüştür. Nihayetinde Sünni nüfusun önemli bir kısmı Sahva Birliklerine katılarak ABD'nin ittifakına dahil olmuş ve örgüte karşı önemli bir mücadele göstermiştir. Söz konusu dönemde örgüt ciddi anlamda kan kaybederek etkin görüntüsünü de yitirmiştir. Buna karşılık 2011 yılında ABD'nin yeni hükümete ülkeyi teslim ederek ülkeden çekilmesi ve devamında Suriye'de yaşanan iç savaş, örgütün daha güçlü bir şekilde ayağa kalkması için gerekli zamanı ve koşulları oluşturmuştur (Gürler & Özdemir, 2014: 119). Örgütün lideri konumundaki Ebu Ömer el-Bağdadi'nin 2010 yılında öldürülmesi IŞİD'i yeniden lider değişimine götürmüştür. Ebu Bekir el-Bağdadi örgütün yeni lideri olmuş ve 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesi de örgüt için önemli bir dönüm noktası olarak görülmüş ve örgüt tekrar gücünü artırmaya başlamıştır (Aldırmaz, 2017: 35).

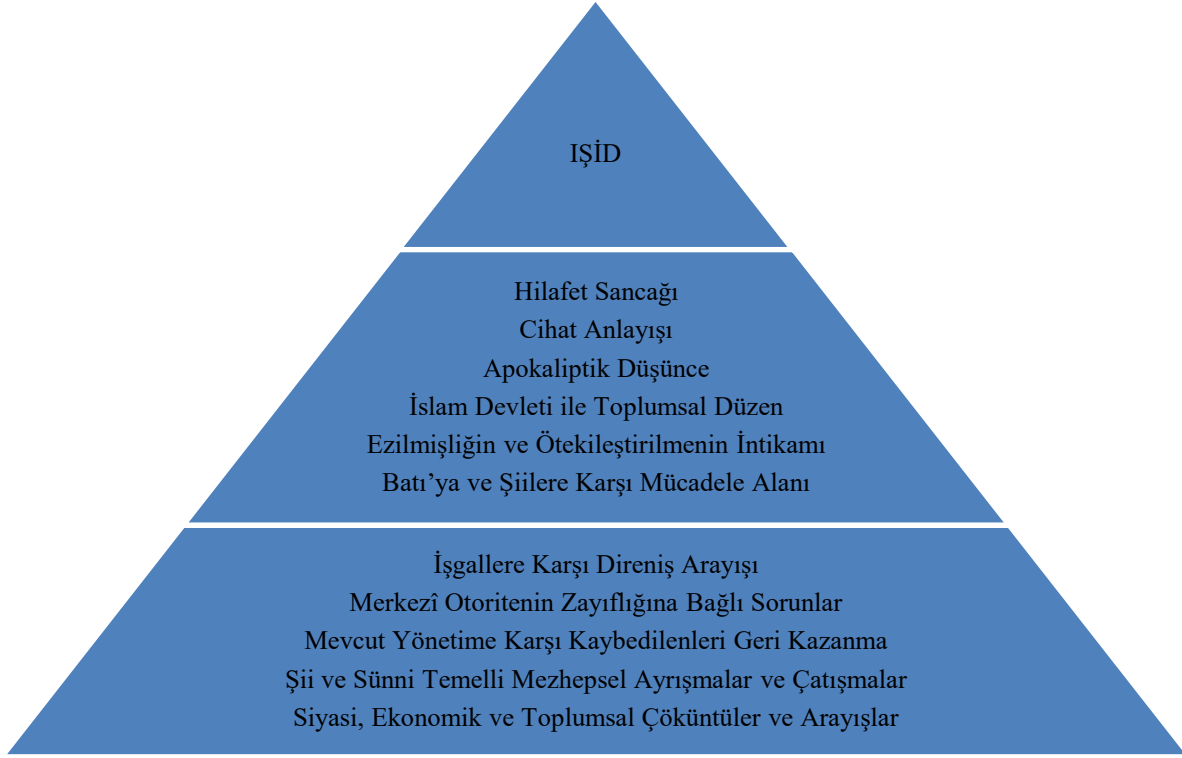
Irak'ta kurulan yeni hükümet, Nuri el Maliki'nin sekiz yıl süren başkanlığı süresince (2006-2014) Sünnilerin, mezhepçiliğe dayalı politikalar yüzünden dışlanmış hissetmesine neden olmuş ve toplumsal olarak organize olmaları zorunluluğunu da doğurmuştur (Gerges, 2019: 31). Ayrıca Sahva Birlikleri'ne finansal destek vermeyen Maliki yönetiminin tutumları da hem ordudan ayrılan askerleri hem de Sünni kesimlerin tekrar Irak İslam Devleti saflarına

geçirmiştir (Ağır vd., 2021: 91). Maliki'nin ülkedeki protestolar karşısında da taviz vermeye yanaşmaması, üstelik Nisan 2013'te Havicah'taki bir barış kampına Irak Ordusunun düzenlediği bir baskında katliam yapması ve bu katliamın sonucunda 50'yi aşkın protestocunun hayatını kaybetmesi, barışçı protestoları bir anda silahlı direnişe çevirmiştir (Cockburn, 2014: 47). Diğer yandan Arap Baharının Suriye'de bir iç savaşa dönüşmesi ve Sünni nüfusun gösterdiği direniş, Irak Sünnilerini cesaretlendirerek iki ülke içinde mezhepsel bir savaşın hâkim olduğu karanlık bir dönemin habercisi olmuştur.

Bu dönemde örgütün en önemli kaybı, 18 Nisan 2010 yılında Amerikan güçleri tarafından gerçekleştirilen saldırılar sonucunda lideri Ömer el-Bağdadi'nin öldürülmesi olmuştur (Alkan, 2016: 168). Onun ölümünün ardından liderliği devralan Ebubekir el-Bağdadi, böylesi bir döneme denk gelen liderliği boyunca mevcut koşulları, örgütün güç kazanması lehine kullanmayı başaramamıştır. Bu noktada Bağdadi'nin Suriye'de rejim karşıtı Sünni nüfusu destekleyerek kendi safına çekme hamlesini el-Nusra örgütünün inşası oluşturmuştur. Bu dönemde el-Nusra, El-Kaide'nin bir maşası görevini görmüştür. Örgüt bölgedeki Sünni nüfusu destekleyerek kendi cephesinde toplamayı başaramamış ve eylemleri ile kısa süre içerisinde ün salmıştır. El Nusra'nın bu denli yükselişe geçmesini bir tehdit olarak algılayan el-Bağdadi'nin örgütün kendisine biat etmesini istemesi üzerine iki örgüt arasında nüfuz çatışması baş göstermiştir. Neticede iki taraf kayıp vermesine karşın Bağdadi, el-Nusra'nın ülkede hakim olduğu yerlere ek olarak örgütün taraftarlarını da kendine bağlayarak önemli bir güç kazanmıştır. Hızlı bir yükselişin ardından, gerçekleştirdiği saldırılarla birlikte örgüt 2014 yılında devlet çatısı altında örgütlenmeyi başaramamıştır. Uğruna sivil özgürlüklerin kısıp yüz milyonlarca doların harcandığı terörizmle savaş, başarısız bir tablo oluşturmuştur (Cockburn, 2014: 38). Bölgede IŞİD gibi bir terör örgütünün geçmişe dayanan oluşumunu tamamlaması ve uzun bir süre kamuoyunda paylaştığı görüntülerle korku ve güvensizlik oluşturması dikkat çekmiştir. Hem propaganda sürecini etkin kullanan örgüt hem de amaçlarının bir kısmına ele geçirdiği bölgeler üzerinden “belirli” süre zarfı için erişmiştir.

IŞİD, egemen olduğu topraklar üzerinde kamu düzeni ve kamu hizmetine verdiği önem ile halk üzerinde meşruiyet kazanmaya çalışmış ve halkın belirli kesimlerinde de olumlu izlenimler oluşturmaya çalışmıştır (Şenol vd., 2016: 281). IŞİD'in güç kazanmasında, bölgesel ve küresel güçlerin coğrafya üzerindeki menfaatlerinin yol açtığı yıkımın yanında, mevcut hükümetlerin uyguladığı politikaların sonucu olan mezhepsel çatışmaların önemli bir payı da söz konusudur (Alkan, 2016). Bu bağlamda IŞİD'in 2003 ve 2013 yılları arasında belirli bir toplumsal destek sağladığından da söz etmek mümkündür. IŞİD tabanına bakıldığında da

mağdur konumda bulunan halk, işsiz kesimler, aşiretler-kabileler ve Vahabi/Selefiler bulunmaktadır. Özellikle bölgede belirli kesimler için oluşan “alternatifsizlik” yerel aşiretlerin örgüte olan tutumunda belirleyici olmuştur. Örgüt, Felluce ve Anbar bölgelerinde ele geçirdiği noktalarda simgesel bir şekilde yolsuzluk ve rüşvetlere yönelik cezalandırmalar yaparak halk nezdinde olumlu bir izlenim bırakmaya çalışmıştır. Sembolik ve halk üzerinde olumlu propaganda amacı da taşıyan cezalandırmalar, Musul’da da yapılmıştır. Anlaşılacağı üzere örgüt kendisini yolsuzluk ve rüşvetle mücadele ediyor izlenimi de vermeye çalışmış ve yerel halka sunulması gereken kamu hizmetlerine de ayrı bir önem yüklemiştir (Dağdeviren, 2021: 304-306). Meşruiyetini ve gerçekleştirdiği eylemleri dini değerlere gönderme yaparak haklı bir zemine çekmeye çalışan IŞİD, köktendinci olarak ele alınan Selefilik veya Vehabilik inanç ve yorum sistemi üzerinden hareket etmektedir (Abubaker, 2020: 101). Radikal hareketler ve söylemler üzerinden işleyen bu anlayışın temsilcisi olan IŞİD’in temel tutumları arasında “dışlayıcılık” bulunmaktadır. Kendisi dışında bulunan Müslümanları “müşrik” olarak ele alan IŞİD, hedef noktasına Müslümanları da koymaktadır (Bıçer, 2015: 8-11). IŞİD’in dine yaklaşımı ve özellikle referans olarak gösterdikleri ayetlerin ve hadislerin bağlamından kopartarak ele almaları dikkat çekmektedir. Özellikle ayetlerin bağlamından kopartılması, öncesi-sonrasına bakılmaması, zaman ve mekândan ayrı ele alınmasıyla IŞİD, kendisine bir zemin hazırlamaktadır (Özçelik, 2020: 97). Bu bakımdan özellikle Tevbe suresinin 5. Ayeti (Tevbe, 9/5) “*Haram aylar çıkınca bu Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, esir alın, kuşatın onları geçit yerinde gözetleyin. Şayet tövbe ederler, namazlarını kılarlar ve zekâtlarını verirlerse artık onları serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.*” Örgüt ayetleri hem bağlamından hem de öncesi ve sonrası (siyak-sıbak) kopararak ele almakta ve haklı bir zemin oluşturmaya çalışmaktadır. Böylece surenin öncesine bakıldığında savaş şartları gerçekleştiğinde ve başladıktan sonrasındaki süreç anlatılmaktadır (Karadeniz, 2016: 166-167). Aynı şekilde Bakara suresinin 193. Ayetini (Bakara, 2/193) “*Fitne ve zulüm ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın fakat vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur*” kendi zaviyesinden ele alan örgüt meşru bir alan oluşturmak istemektedir. Bu ayeti de öncesi ve sonrasından kopartarak ele alan örgüt, böylece zihinsel temellerini teyit etmek istemiştir (Ağır vd., 2021: 110). Nitekim ayetin öncesi ve sonrasına bakıldığında “*ilk defa saldırıyı başlatarak zulmeden kâfirlerle savaşılması ve savaşta da zalim olan düşman nerede yakalanırsa öldürülmesi gerektiği...*” anlamı çıkmaktadır (Karadeniz, 2016: 169).

Şekil 1.
İŞİD Terör Örgütünün Meşruiyet Piramidi
Kaynak: Ağır vd., 2021: 112.

Bölgede önemli adımlar atan örgüt, önemli sayılabilecek destek ve tabanda oluşturabilmiştir. Oluşturmaya çalıştığı meşruiyet zemini neden-sonuç ilişkisi üzerinden belirli kesimler tarafında destek görmüş ve örgütün güç kazanmasını sağlamıştır. İŞİD, 2014 yılının Haziran ayında Musul'u, ardından Tikrit'i ele geçirmiş; Temmuz'da Suriye ordusuna karşı bir dizi zafer kazanmış ve Eylül'de Türkiye sınırındaki Kobane'ye yerleşik Suriye Kürtlerine saldırı düzenlemiştir (Cockburn, 2014: 13). Böylece İŞİD, hızla operasyonel sahasını genişleterek önemli ilerlemeler elde etmiştir. ABD'nin önemli miktarda yatırım yaptığı Irak ordusu ise İŞİD'e karşı mütemadiyen hezimete uğrayarak adeta yok olma tehlikesi yaşamıştır. İŞİD'in Musul'u ele geçirmesi dikkatleri çekerken örgüt, Bağdat yakınlarına kadar da ilerlemiştir. Bu durum ise Irak ordusunun İŞİD'a karşı tutunamadığı ve dağıldığı yorumlarına konu olmuştur (Sinkaya, 2016: 36). Saddam iktidarında cüzi bir miktar maaş alan ordu mensupları askerden kaçmanın cezasının ölüm olduğunu bildiğinden savaşıp ölmeyi yeğliyorlardı. Buna karşın Saddam sonrası ikame edilen Irak ordusu, tam bir yolsuzluk yuvasına dönüşmüştü. ABD'nin Irak ordusuna desteğiyle başlayan yolsuzluk hareketinin nasıl işlediğini anlamak açısından Iraklı bir generale ait olan şu ifadeler önemlidir; *"Bir tabur komutanına 600 askerlik birliği için maaş ödeniyordu fakat silah altına sadece 200 kişi alınıyor ve aradaki fark tabur komutanının cebine gidiyordu- bu da müthiş bir kar demektir"* (Cockburn, 2014: 65).

Dolayısıyla Musul'un dört gün içinde teslim alınması aslında beklenmesi gereken bir durumken yine de uluslararası camiada hayret verici bir gelişme olarak karşılanmıştır. Ayrıca Dağdeviren'in (2021, 304-305) ifadesiyle Irak ordusundaki çatlaklar ve orduda yaşanan rüşvet-yolsuzluklar halkın güvenini kırmakla beraber önemli bir öfke oluşturmuş ve sonuç olarak bu durum bölge halkının IŞİD'a yönelimine de neden olmuştur.

IŞİD'in bölgedeki hakimiyeti ve uyguladığı eylemlerin, örgütün düşmanlarının sayısının çoğalmasına ve ortak bir paydada buluşmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim ABD ile İran, ABD ile Rusya'nın ittifakını dahi içeren olağanüstü bir atmosferin hakimiyeti söz konusu olmuştur. Her ne kadar bölgesel ve küresel güçler örgütle mücadele kapsamında tek çatı altında birleşmeyi denemişse de, her gücün bölgedeki önceliklerinin farklı olması, koalisyonun hantal kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Suriye'de yaşanan iç savaşın bu denli uzun sürmesinde ve bölgedeki kaosu beslemeye devam etmesinde, bölgesel ve küresel güçlerin gelişmelere müdahale etmesinin payı büyüktür. Bu kapsamda Batı yanlısı yönetimlerin iktidarını kaybetmesi üzerinden değerlendirmede bulunan İran'ın, Arap Baharı sürecini İslam Devrimi ile özdeşirmesi dolayısıyla sürece destek olurken, Suriye'de ki savaşın patlak vermesi ile tutumunu değiştirerek Esad rejiminin yanında yer almış olması, dış faktörlerin savaşa entegre olmasında menfaatlerin keskinliğini gözetmek açısından en belirgin örneği teşkil etmektedir. Zira Suriye, İran'ın devrim sonrasında bölgede izlediği siyasetin belkemiği, bölgedeki en önemli müttefikidir (Şen, 2012: 107). Diğer yandan Körfez monarşileri, İran'ın zayıflatılması kapsamında Suriye'de Esad rejiminin devrilmesine destek sağlamaktadır (Bingöl, 2013: 39). Demokrasinin hamisi olan ABD ve Avrupa için Esad'ın halkına yönelik girişmiş olduğu şiddet hareketleri kabul edilemezken; Rusya, Esad rejiminin düşmesi durumunda terörün mevcut boşluğu doldurmasından çekinmektedir. Esad rejiminin şiddet eylemlerine son vererek istenilen reformları gerçekleştirmemesi sebebiyle desteğini çeken Türkiye ise, ABD ve Batı ile aynı fikri paylaşmaktadır. Dolayısıyla bu durum Suriye'nin, İran ve Rusya tarafından desteklenen Esad rejimi ile ABD ve müttefikleri tarafından desteklenen muhalif gruplar arasında bölünmesini beraberinde getirmiştir. Cockburn'un (2014: 8-9) ifade ettiği gibi, hareketin aşırı dinsel inançlar ile askeri maharet karışımı olan zehirli fakat güçlü bileşimi, Irak'ta ABD'nin 2003 işgalinden beri yürütmüş olduğu savaş ile Suriye'de 2011'den itibaren çıkmış olan savaşın sonucudur. Bölgedeki çatışmadan tek yarar sağlayan ise IŞİD olmuştur. Nitekim IŞİD, muhalif gruplara yönelik gerçekleştirilen silah yardımını memnuniyetle karşılamaktadır. Nihayetinde ya zor kullanarak ya da para karşılığında bu silahları eline geçirebilmektedir.

İŞİD, bulunduğu coğrafyanın sunduğu imkanları da kullanarak önemli miktarda gelir elde etmeyi başaramıştır. Bunun yanında Irak ve Suriye'deki yönetimlerin ve ordu yapısının sahip olduğu farklılık ve buna paralel olarak gelişen çatışmalar, örgüte iki ülke arasında rahat bir hareket kabiliyeti kazandırmıştır. Örgüt dış yardım, kadın ticareti, halktan aldığı vergilere ek olarak sahip olduğu alanlardaki mevcut enerji kaynaklarının ihracından da gelir elde etmiştir. Elde ettiği gelirler ile halka sunduğu hizmetler doğrultusunda halkın gözündeki konumunu güçlü tutmaya çalışmıştır. Örgütsel yapısı itibariyle El-Kaide hiçbir zaman böylesi bir amaç taşımamıştır. Nitekim Gerges (2019: 22)'de belirtildiği üzere, 1990'ların sonlarında gücünün zirvesindeyken dâhi El-Kaide, üç binden daha az savaşçıya sahip, kendine ait bir toprak parçası olmayan, devletsiz ve hudutsuz milletlerarası bir sosyal hareketti. İŞİD ise, gerek sahip olduğu bölgeyi koruma gerekse de dışardaki eylemlerine devam etme hususunda eski Baas yanlısı subayları da içeren kuvvetli bir ordu kurabilmiştir. En dikkat çeken husus ise İŞİD'in yabancı savaşçı çekme noktasındaki maharetidir. Küresel cihat hareketine, yabancı ülkelere gelen savaşçıların El-Kaide çatısı altında örgütlenmesi ilk defa gerçekleşen bir durumken bu durumun küresel anlamda gerçekleşmesi İŞİD, ile gerçekleşmiştir. Cockburn (2014: 38-39) İŞİD'in El Kaide'den farklı olduğu noktanın, hedeflerini seçerken çok dikkatli olmasında ve onlara saldırmanın en iyi anını saptamasını sağlayan işlek bir askeri örgütlenmeye sahip olmasında yattığını ifade etmektedir. Nitekim Afganistan'a gelen savaşçılar Pakistan, Suudi Arabistan, Yemen, Sudan gibi Müslüman nüfusa haiz ülkelere gelmekteyken; İŞİD, ABD, İngiltere ve Avrupa devletlerinde yaşayan Müslümanları kendi safına çekmeyi başaramıştır. Bu niteliği ile de diğer terör örgütlerinden farklı bir konuma sahip olan İŞİD, sosyal medya ve iletişim ağlarını yoğun ve etkin kullanımıyla belirli bir bölgeyle sınırlandıramayacak küresel düzeyde oluşturduğu sosyal ağ ile de dikkat çekmektedir (Şenol vd., 2016: 287-288). İŞİD'a yönelik 40 binden fazla küresel katılımın olması üzerinde durulması gereken ayrı bir noktayı da oluşturmaktadır (BBC, 2019a). Nitekim bu durumu Batılı devletlerin kendi içerisinde bulunan radikalleşmiş bireylerin sınırları dışına çıkması için bir fırsat olarak değerlendirip kolaylaştırdığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye tarafından yakalanan ve geldikleri ülkeye (vatandaş olduğu) geri gönderilmek istenilen kişilerin, vatandaşı olduğu Avrupa ülkeleri tarafından kabul edilmediği ve bu kişilerin vatandaşlıktan çıkarılmasına yönelik adımlar atıldığı (BBC, 2019b) yada ülkesine iade edildikten sonra basit işlemlerle serbest bırakıldığı ve daha sonra terör eylemlerine karıştıkları da tespit edilmiştir (T24, 2016; Milliyet, 2015).

Bugün, İŞİD'in parlak dönemlerindeki şöhretinin söndüğünü söylemek mümkündür. Ancak örgüt kollara ayrılarak faaliyet göstermeye devam etmektedir. İç ve dış faktörlere ek

olarak Rusya-Ukrayna savaşı gibi uluslararası alanda göze çarpan yeni gelişmelerin baş göstermesi örgütü, bölgesel ve küresel güçlerin ilgisinden çekmiş gibi görünmektedir. El-Kaide gibi küresel bir terör örgütünü tecrübe etmiş olan uluslararası alan için IŞİD, sindirilmiş bir tehlike olarak görünmemelidir. IŞİD, Müslüman ayrımcılığını tetikleyen zihniyeti ile El-Kaide'den daha tehlikeli ve etkili bir örgüttür. İki örgüt arasında ortaya çıktıkları coğrafya ve koşullar bakımından da farklılıklar bulunmakta ve Gerges (2019: 39), 1990'larda Afganistan üzerindeki ABD-Sovyet şiddetli rekabetinin ortaya çıkarmış olduğu El-Kaide'den farklı olarak IŞİD'in jeostratejik ve jeomezhepsel çatışmalar ile birlikte Arap Ortadoğu'sunda yabancı güçlerin müdahaleleri sonucu ortaya çıkan bir yaratık olduğunu ifade etmiştir. IŞİD, İslam devleti kurmak ve tüm Müslümanları bu devlet çatısı altında yaşamaya davet etmekle destekçilerine somut bir amaç sunmuştur. Bununla birlikte El-Kaide eylemleri itibariyle soyut ve sürekli mücadeleyi ön gören bir hedef listesine sahiptir. Dolayısıyla El Kaide, eylemlerinden etkilenen çok sayıda terörist birey ve grup için şemsiye örgüt olarak varlığını sürdürmüştür (Kurt & Rafiyev, 2020: 100). Bu durum örgütü, her şeyden önce bir fikrin ifadesi haline getirmiştir.

Terörizm kendisini değişim ve dönüşümlere önemli ölçüde adapte ederken bu durumun örnekleri arasında IŞİD'i göstermek mümkündür. IŞİD, küresel bir terör örgütü tanımlamasına konu olurken belirli noktalarda El-Kaide'den farklılıklar taşımış, Karakaya'nın ifadesiyle de post-El-Kaide görünümüne sahip olmuştur. *"Küresel terörizm 'El-Kaide ile ortaya çıkmış, IŞİD ile dönüşmüştür. IŞİD, El-Kaide'nin küresel hilafet devleti fikrini, teoriden pratiğe dönüştürmüştür"* (Karakaya, 2019: 189-190). İki örgüt arasında "uzak düşman" ve "yakın düşman" yaklaşımı bulunurken, yakın düşman üzerinden IŞİD, bölgedeki rejimleri mürted olarak ele almaktadır. El-Kaide ve IŞİD arasında belirgin farklılıklar da bulunurken El-Kaide'nin IŞİD'e karşı yönelttiği eleştiriler de bulunmaktadır. IŞİD'in tekfir metodunu çok fazla öne çıkarması ve bu metoda başvurması bir terör örgütünün diğer terör örgütünü eleştirdiği hususlardan olmuştur. Benzer şekilde IŞİD'in Şiilere yönelik tutum ve eylemleri de El-Kaide tarafından eleştirilmiştir (Öztürk, 2016: 3-4).

5. Sonuç

Bugün Ortadoğu'ya yönelik hakim ideolojinin altında gücünü hem çekim merkezi olarak gösteren hem de amaçlarına ulaşmak için örtülü veya açık bir şekilde kullanan ABD etkisinden bahsetmek mümkündür. Nitekim bu etki, terör örgütlerinin son bulmasını engelleyemediği gibi yeni örgütlerin oluşumunda da belirleyici görünmektedir. Nitekim ABD'nin Ortadoğu'daki aktifliği bölgeye huzur ve güven getirmek yerine büyük sorun alanları oluşturmuştur. Bölgeye

ABD'nin doğrudan müdahaleleri önemli ölçüde bir karşıtlık ve Batı düşmanlığını da körüklemiş ve bölge daha da dinamik bir hâl almıştır. Ortadoğu'nun çok kültürlü ve etnik açıdan zengin yapısı ve tarihi uzun bir süredir şiddet, terörizm, mücadeleler ve savaş üzerinden anılmaktadır. Bölgedeki antidemokratik rejimler, sosyal eşitsizlikler, yoksulluklara bölge dışı ülkelerin müdahaleleri de eklenince sorun alanları içerisinde çıkılması güç bir yapıya bürünmüştür. Ayrıca Batılı ülkelerin bu bölgelerdeki baskıcı devletleri desteklemeleri de bu bölgede terörün ortaya çıkışında ve Batılı hedeflere yönelmesinde pay sahibidir. Arap Baharı, bölgesel ve küresel güçlerin mücadelesinden kendini kurtaramamış ve Suriye'de yaklaşık on bir senedir devam eden bir iç savaşı beraberinde getirmiştir. Batı sömürgeciliği, ABD'nin askeri müdahalesine ek olarak Arap Baharı kapsamında zuhur eden Suriye iç savaşı, bölgedeki terör örgütlerinin gelişimi açısından önemli kaynaklar sunması adına önemli sonuçlar doğurmuştur. Bölgesel ve küresel güçlerin Suriye iç savaşına müdahil olması dolayısıyla savaşın sona ermemesi terörün sona ermemesi ile aynı anlama da gelmektedir. Bu bağlamda Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerden derinlemesine yarar sağlayanların başında terör örgütleri gelmiştir.

Terör örgütleri ortaya çıkış ve devamlılıklarını sağlayabilme noktasında güç boşluklarından en üst düzeyde istifade etme amacı taşımaktadır. Bu minvalden bakıldığında Ortadoğu'daki dinamik yapı ve bölge dışı ülkelerin müdahaleleri de örgütler için uygun bir zemini ortaya çıkarmaktadır. Hem örgütlerin ortaya çıkış sürecinde etken olan güç boşlukları hem de bölgedeki istikrarsızlık ve şiddet üzerine kurulu profillerden etkilenen mağdur halkın örgütler için insan kaynağı olmasına neden olmaktadır. Bu süreç bölgenin dinamiklerinden olan "din" unsurunun da örgütler tarafından istismar edilmesine zemin hazırlamaktadır. Bireyleri bir arada tutan ve kabul noktasında etkili olan din, örgütler için meşruiyet oluşturma ve destek kazanma açısından istismar edilen bir alan halini almıştır. Bundan dolayı bu bölgede ortaya çıkan terör unsurları hem kendilerine meşruiyet kazandırmak hem de halkın desteğini almak için din unsuruna başvurmaktadır. Böylece bölge halkının baskıcı rejimlere ve Batıya yönelik öfkesi ve tepkisini de din üzerinden suistimal etmektedir. Dolayısıyla uzun yıllardır İslam, örgütler tarafından hem meşruiyet alanı oluşturma da hem de destek bulmada aktif bir şekilde kullanılmıştır. Ortadoğu'daki istikrarsızlıklar, güvensiz ortam, güç boşlukları ve bireylerin birçok alanda mağduriyet içerisinde olması terör örgütlerinin din üzerinden etkin bir yapı oluşturmalarına olanak tanımaktadır. Üstelik İslam dini üzerinden meşruiyet oluşturma çabasına giren örgütler, İslam'ın gerçek anlam ve değerlerinden uzak bir yapıda hareket etmekte ve İslam'ın değerlerini kendi amaçlarını gerçekleştirme de araçsallaştırmaya çalışmaktadır. Nitekim örgütlerin İslami değerleri kendi amaçları için araçsallaştırma

çabalarında ayet ve hadisleri kendi diledikleri gibi yorumlamaları ve ayetlerin önceki ve sonraki bağlatısından kopartılarak ele aldıkları görülmektedir.

Küresel bir terör örgütü olan IŞİD ise, İslamı ve değerlerini kendi amaçları doğrultusunda istismar eden ve destekçi toplamak için araçsallaştıran bir terör örgütüdür. Kullandığı yöntemler ve eylemler bakımından da diğer örgütlerden ayrılan IŞİD, uzun bir geçmişin ürünü olarak da değerlendirilebilmektedir. Bölgede ortaya çıkan güç boşluklarını bir terör örgütü olarak iyi değerlendiren IŞİD, bölgede belirli dönemler önemli hakimiyette sağlamış diğer örgütlere nazaran belirli ölçülerde merkezi bir yapılanmada oluşturmuştur. Ortaya çıkışı ve önemli bir süre El-Kaide bağlantısıyla öne çıkan örgüt, hem eylemlerini seçme noktasında hem de odaklandığı faaliyet alanları bakımından El-Kaide'den farklılaşmıştır. Özellikle iletişim ve sosyal medyayı aktif kullanan örgüt, dijitalleşmenin getirilerinden en üst seviyede faydalanma arzusu bakımından da öne çıkmaktadır. Propagandasını önemli ölçüde geniş yelpazeden yapan örgüt, bölgedeki bireylerin zaafalarını iyi tespit ederek güçlü bir etki bırakmıştır. Günümüz adına etkisini ve ortaya koyduğu korku atmosferini kaybettiği görülen örgütün ortaya koyduğu temellerin ve fikirlerin bölge halkları üzerinde etkisinin tam anlamıyla ortadan kalktığını söylemek (tespitinin zorluğundan) güç görünmektedir. Nitekim İslam dahil bir hiç dinin teröre referans sağlamayacağı ve şiddeti meşru görmeyeceğine dair söylemlere yer verilmesi, Batı'da hakim olan ve sosyal dokuyu harap ederek terör örgütlerine beşeri kaynak sağlayan İslam karşıtlığı ve buna bağlı olarak eylemlere tesir eden Müslüman ayrımcılığı üzerine inşa edilen zihniyetinde terk edilmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Sorumlu yazar: %40 Diğer yazar: %35 Diğer yazar: % 25

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: 40 % Other author: 35 % Other author: 25 %

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Abubaker, S. S. (2020). IŞİD'in ideolojisi: Cihadi selefilik, *Lectio Socialis*, 4 (2), 97-112.
- Ağır, O., Güven, M., E. & Katılmış, C. (2021). Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD), İçinde A. Baharçiçek, G.Tuncel ve O. Ağır (Ed), *Terör ve propaganda*, (ss.85-162). Nobel Yayıncılık.
- Aksoy, E. (2016). DAİŞ ve Suriye iç savaşında DAİŞ'İN rolü, *International Journal of Political Studies*, 2 (2), 29-42.
- Albayrak, A. (2004). Terör-Din ilişkisi(zliği) üzerine, *Dini Araştırmalar*, 7(20), 291-301.
- Aldırmaz, Y. (2017). Terör ve Ortadoğu: El Kaide, Hizbullah, IŞİD. 1-42, DOI: 10.13140/RG.2.2.22560.00001.
- Alkan, N. (2016). *El Kaide'den IŞİD'e din, şiddet ve terörizm*. Karınca Yayınevi.
- Amin, S. (2016). Modernite, demokrasi ve din kültüralizmlerin eleştirisi. (Çev. F. Başkaya, U.Günsür ve G. Öztürk). Yordam Kitap.
- Aydın, A. H., ve Türkoğlu, M. E. (2011). "Dini motifli terör" Kavramı, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 163-172.
- Bar, Shmuel. (2004). The religious sources of Islamic Terrorism, *Policy Review*, (125), 27-37.
- BBC. (2019a). Batı Avrupa ülkeleri IŞİD'e katıldıktan sonra geri dönenlere ne yapıyor?. 25 Eylül 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47273411>
- BBC. (2019b). Türkiye'nin yabancı IŞİD'lileri iade etmesiyle ilgili neler biliniyor?. 25 Eylül 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50377876>
- Berger, P. L. (2011). *Kutsal şemsiye dinin sosyolojik teorisinin ana unsurları*. (Çev. A. Coşkun). (4. baskı). Rağbet Yayınları.
- Biçer, R. (2015). IŞİD düşünce yapısının teolojik arkaplanı, *Kelam Araştırmaları*, 13 (1), 1-11.
- Bingöl, O. (2013). "Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok eksenli güç mücadelesinde denge arayışları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13 (2), ss. 25-49.
- Bradford, J. (2016). Is 90% of the Quran a legal document? CNN, Myth, and Math. 21 Eylül 2022, <https://joebadford.net/90-percent-quran-legal-document-cnn-shariah-myth/>
- Chomsky, N. (1999). "Uluslararası terörizm: Görünüş ile gerçek", İçinde N. Chomsky (Ed), *Terörizm Efsanesi*, (Çev. B., S. Şener). (1. baskı). Aytaç Yayınevi.
- Cockburn, P. (2014). *İslam Devleti'nin yükselişi IŞİD ve yeni sünni ayaklanması*. (Çev. O. Akınhay). (1. baskı). Agora Kitaplığı.
- Corm, G. (2008). *21. Yüzyılda din sorunu*. (Çev. Ş. Sönmez). (1. baskı). İletişim Yayınları.
- Crenshaw, M. (2000). The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century. *Political Psychology*, 21 (2), 405-420.
- Dağdeviren, Z. (2021). IŞİD'İN ortaya çıkmasında etkili olan küresel, yerel gelişmeler ve IŞİD'le mücadele stratejisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (1), 301-316.
- Enders, W., & Sandler, T. (2012). *The political economy of terrorism*. (2. b.). Cambridge University Press.
- Esposito, J. L. (2003). *Kutsal olmayan savaş İslamcı terör*. (Çev. N. Yılmaz ve E. Yılmaz). (1. baskı), Oğlak Yayıncılık.

- Gerges, F. A. (2019). *IŞİD tarihi*. (Çev. P. Turhan Özer). (1. baskı), Doruk Yayınları.
- Gruen, A. (2019). *Terörizme karşı*. (Çev. Y. Wöhler). (1. baskı). Totem Yayınları.
- Gürler, R.T., & Özdemir, Ö., B. (2014). “El Kaide’den Post-Kaide’ye dönüşüm: IŞİD”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), ss. 113-155.
- Karadeniz, A. (2016). Kur’ân’da cihad-kıtal farkı ve IŞİD terör örgütü, *TESAM Akademi Dergisi*, 3 (1), 151-173.
- Karakaya, İ. (2019). Küresel terörizmin dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) örneği, *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38 (1), 149-198.
- Kazan, H. (2016). Terör-medya ilişkisi ve medyada terör haberciliği, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 12 (24), 109-146.
- Kemik, G. (2021). “Terörü tartışmak: Tanım sorunu, genel özellikleri ve uluslararası hukuk açısından analizi”, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), ss. 165-187.
- Kurt, S. & E., Rafiyev. (2020). “İslâm’da cihad ve terör örgütlerince manipülasyonu: El-Kâide örneği”, *Ortadoğu Etütleri*, 12 (1), ss. 82-117.
- Kurt, S. (2019b). Irak ve Şam İslam Devleti’nin ortaya çıkışı ve güçlenmesinde Amerika Birleşik Devletleri’nin rolü, *Ortadoğu Etütleri*, 11 (2), 393-419.
- Kurt, S., (2019a). “Yeni terörizmin geleceğin güvenlik ortamına etkileri: Daes örneği”, *Gazi Akademik Bakış*, Kış /13 (25), ss. 133-161.
- Lewis, B. (2003). *İslam’ın krizi*. (Çev. A. Yılmaz), Literatür Yayınları.
- Milliyet. (2015). Bombacıyı Türkiye gönderdi Belçika serbest bıraktı! 25 Eylül 2022, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/bombaciyi-turkiye-gonderdi-belcika-serbest-birakti-2149604>
- Orhan, F. (2014). Cihad kavramı üzerinden İslâm’a sürülmek istenen leke: Terör, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 89-113.
- Özçelik, T. G. (2020). Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD/DAEŞ) Örgütü ve faaliyetleri, İçinde H. Acar ve S. Yenal (Ed), *Siyasal şiddet ve radikalleşme bağlamında terör örgütleri*. (ss. 91-112). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özpek, B. B. (2012). “En uzun on yıl: 11 Eylül sonrası Ortadoğu”, *Ortadoğu Etütleri*, 3 (2), ss. 183-215.
- Öztürk, S. (2016). Küresel cihadın Ortadoğu’daki gelişim süreci, *TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi*, No.23, 1-6.
- Roy, O. (2005). *Siyasal İslamın iflası*. (Çev. C. Akalın). (3. baskı), Metis Yayınları.
- Sinkaya, B. (2016). IŞİD gölgesinde Irak-İran ilişkileri, *Ortadoğu Analiz*, 8 (77), 34-38.
- Şen, G. (2012). “İran ve ‘Arap Baharı’: Bağlam, söylem ve siyaset”, *Ortadoğu Etütleri*, 3 (2), ss. 95-118.
- Şen, Y. F. (2018). Algı ve gerçeklik bağlamında terörizm. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 20(1), 7-33.
- Şenol, D., Erdem, S. & Erdem, E. (2016). IŞİD: Küresel bir terör örgütü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (2), 277-292.
- Şöhret, M. (2021). Siyasal terörizm ve dinin araçsallaştırılması, *Karadeniz Araştırmaları*, 18(71), 515-534.
- T24. (2016). Fransa’da kilise saldırısını düzenleyen IŞİD militanı Türkiye tarafından iade edilmiş. 25 Eylül 2022, <https://t24.com.tr/haber/fransada-kilise-saldirisini-duzenleyen-isis-militani-turkiye-tarafindan-iade-edilmis,352259>

Tosun, C. (2004). “Küreselleşme, din ve (İslamcı!) terör”, *Dini Araştırmalar*, 7 (20), ss. 13-18.

Warrick, J. (2016). *Siyah bayraklar IŞİD'in doğuşu ve yükselişi*. (Çev. I. Tansal). (2. baskı), A7 Kitap.